

Betlémská kaple v Praze a její rekonstrukce

KAREL KIBIC

Již třicet let je historická Praha obohacena o obnovenou Betlémskou kapli, významnou památku revolučního husitského hnutí. Do té doby se stavba, proslavená činností M. Jana Husa, zdála téměř ztracená a možnost její obnovy neuskutečnitelná. Jestliže k její rehabilitaci přesto došlo, stalo se tak ze tří důvodů – z aspektu hodnocení kulturně politického poslání této památky v socialistické společnosti, podstatně prohloubených postupů stavebně historického průzkumu a vynikajících metod české poválečné památkové školy.

Betlémské kapli byla už dříve věnována velká pozornost. Zájem o ni byl v 19. století oživen v souvislosti s novým hodnocením činnosti M. Jana Husa a celého husitství v pracích našich historiků.¹ K tomu přistupovaly první nálezy architektonických článků v betlémském areálu, z nichž gotický lomený portál v domě kazatele byl v roce 1866 vyňat a přenesen do průjezdu sousedního domu čp. 351/I. Zdůraznění významu M. Jana Husa vyvrcholilo u příležitosti oslav pětistého výročí jeho narození, a to v roce 1868 v Kostnici a v. roce 1869 v Praze.² Pozdější oslavy policejní aparát rakouské monarchie zakazoval, takže k další manifestaci na Betlémském náměstí došlo až 6. července 1890. Původně se zde počítalo také s umístěním Husova pomníku, případně na Malém rynku, ale později bylo rozhodnuto o jeho postavení na Staroměstském náměstí, kde byl k němu v roce 1903 položen základní kámen. Výjimečnou příležitostí k Husovým oslavám bylo pětisté výročí jeho upálení v roce 1415. Ve výroční den byl 6. července 1915 odhalen Husův pomník, monumentální dílo sochaře Ladislava Šalouna. Rozsah oslav omezila světová válka. Přesto se uskutečnila velká Husova výstava, zajištěná komitétem Karlovy univerzity, a při té příležitosti vyšla práce Václava Vojtíška věnovaná osudům Betlémské kaple s pokusem o její rekonstrukci.³ Zvýšený zájem o kapli vedl arch. A. Kubička k průzkumu zbytků kaple v bytech domu čp. 255/I v letech 1919 až 1920 s překvapivými závěry, že z původní stavby zůstaly zachovány v celé výšce dvě příčné obvodové stěny a z velké části zeď severní; v nich byla objevena tři okna, gotický nápis na zdi, studna a základ jednoho z pilířů.⁴ Výsledky průzkumu byly pak publikovány a zhodnoceny v několika pracích.⁵ Pokusy o obnovení Betlémské kaple však v období první republiky zůstaly neúspěšné, i když kulturní výbor Národního shromáždění rozhodl v roce 1920 o zahájení prací a později podnikly k tomu kroky Památkový sbor hlavního města Prahy a Klub Za starou Prahu. Teprve na konci čtyřicátých let vznikly podmínky pro realizaci velkolepého záměru. Na návrh ministra prof. Zdeňka Nejedlého došlo 30. července 1948 k usnesení vlády Antonína Zápotockého, že má být Betlémská kaple obnovena. Při její

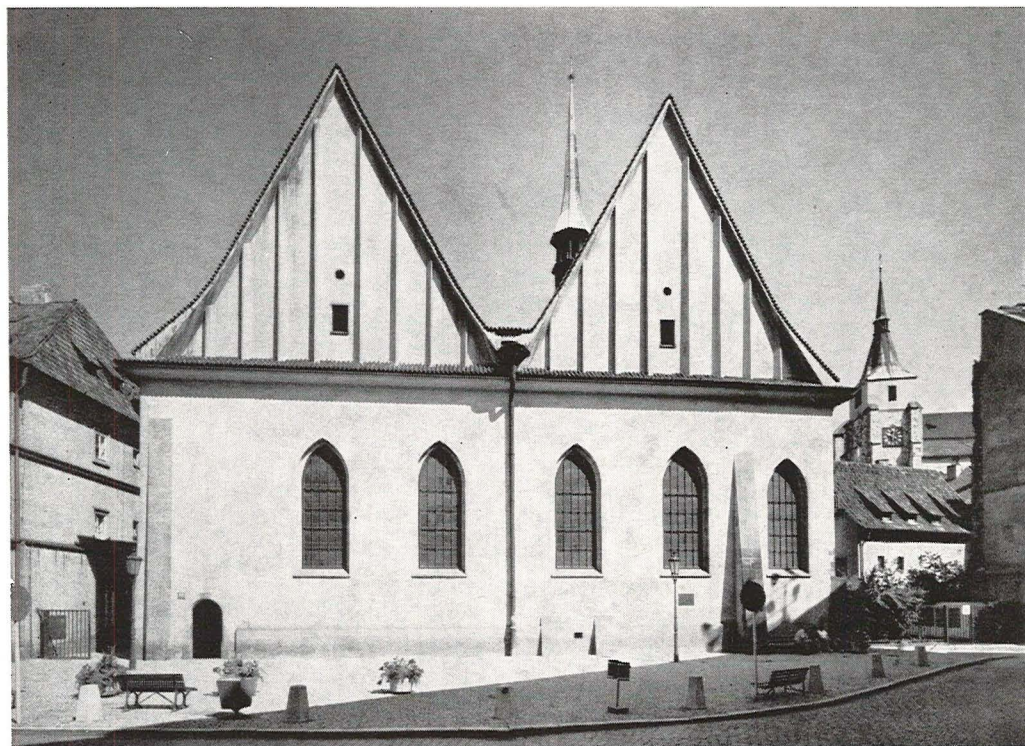
Betlémská kaple s okolní zástavbou na pohledu J. D. Hubera z let 1765–1769

rekonstrukci byl také proveden archeologický výzkum, při němž byl objeven v pramenech zmiňovaný románský kostel sv. Filipa a Jakuba se hřbitovem, později doplněný zvonici.

Betlémská kaple je památná především z hlediska dějinného, ale velmi pozoruhodné je také její architektonické řešení. Zakladateli kaple byli dvořan krále Václava IV. Hanuš z Milheimu a kramář Kříž, staroměstský konšel a majitel několika domů na Starém Městě. V zakládací listině z 24. května 1391 se jako staveniště určuje místo zvané Skalsko. Byla to dvorní část Křížova domu – dnes dvou domů čp. 238/I a 239/I se zahradou a podsklepenou sladovnou, z níž měl být podle uvedené listiny zřízen dům pro kazatele se sakristií. Na staveništi stála dále studna, která pak byla začleněna do vlastní kaple. Celé území východně od dominikánského kláštera bylo hustě zastavěno a spory se projeví zejména u malého odstupu od kostela sv. Filipa a Jakuba, vzdáleného od kaple pouhé dva metry. Zde působil německý farář Mikuláš Zeiselmeister, pozdější svědek proti Husovi na kostnickém koncilu, žárlivý též na ustanovení o českém kázání v nové kapli. Ale právě v tom tkvěl záměr, a to umístit kapli v území obývaném chudinou znalou jen českého jazyka. Při stavbě Betlémské kaple bylo použito západní zdi sladovny, jež byla vyvýšena a částečně prodloužena směrem jižním. Dvojí původ východní obvodové zdi kaple dokazuje také její mírné zalomení ve středu, zdůvodněné snahou o pravoúhlejší navázání na jižní stěnu. Neobvyklý půdorys nepravidelného čtyř-

úhelníka byl způsoben danou situací stavby, v níž přeměna sladovny na kazatelův dům vedla k vypuštění presbyteria. Také rozmístění oken ukazuje místa, jež nebyla tehdy zastavěna – ač jejich částečné soustředění na jižní straně směřovalo ke zmíněnému románskému kostelu. Architektonické zdůraznění jižního průčelí vede k úvaze, zda se již při stavbě kaple nepočítalo s odstraněním kostelíka sv. Filipa a Jakuba. Vedle šesti jižních vysokých, lomeně ukončených oken byla v kapli další čtyři obdobná – dvě u severního průčelí a po jednom na východní a západní straně, na východní straně pak poblíž jihovýchodního nároží a na západní poněkud severněji od středu obvodové stěny.⁶ Kromě těchto vysokých oken, jež byla podle nálezů fragmentů členěna kružbami, měla stavba dvě pravoúhlá okna s kamennými kříži na severní straně západní obvodové stěny a další okno na východní straně, vedoucí do domu kazatele. Do kaple se vstupovalo třemi vchody – při severovýchodním, jihozápadním a severozápadním nároží. Hlavní oltář byl na východní straně kaple, jak jej lokalizuje sanktuarium dnes již s otlučenou gotickou výzdobou – v jeho výklenku je zachována rýha pro podlážku k umístění kalicha. Ze druhé strany gotického vchodu z domu kazatele stála na trnoži kazatelna přístupná z mezipodesty schodiště v mázhausu tohoto domu, jež dále pokračovala do prvního

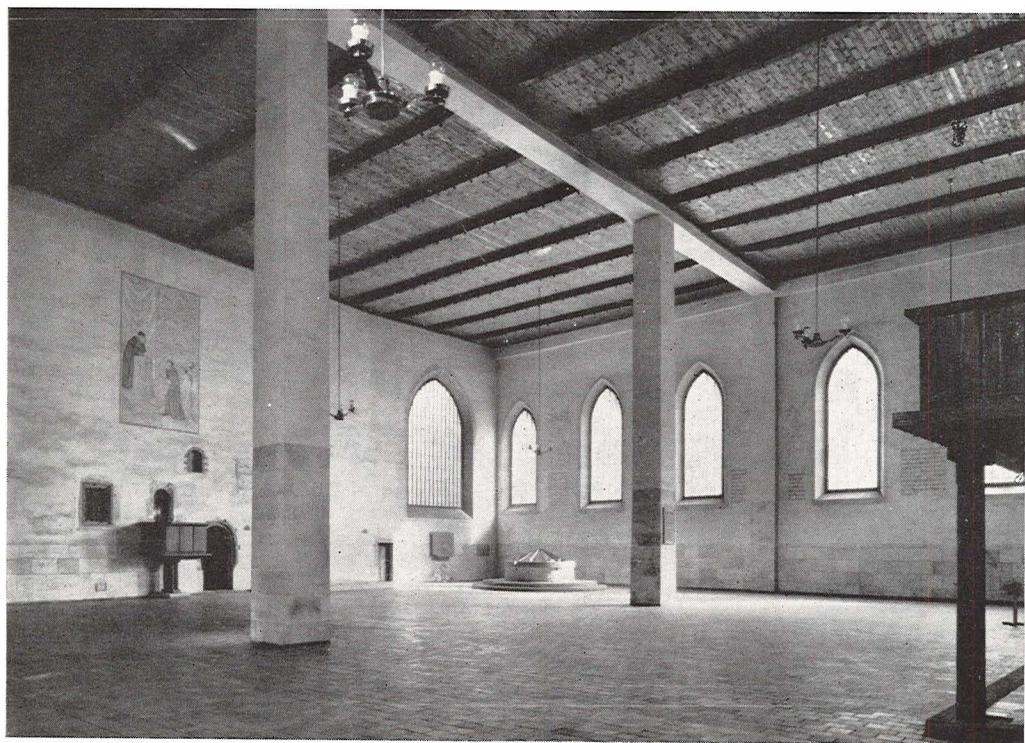
Betlémská kaple po dokončení rekonstrukce

patra. Konečně byla na zmíněné straně poblíž severního nároží Křížova oratoř, vymíněná při stavbě kaple a přístupná půlkruhově sklenutým portálkem z prvního patra domu. Obdobná dřevěná, leč větší, byla zpěvácká kruchta na západní straně v hlavní ose stavby. Při rekonstrukci kaple bylo prokázáno původní zastropení jejího prostoru dřevěným trámovým stropem, podchyceným ve středu dvěma pilíři a mohutným průvlakem v příčné ose. Interiér kaple byl vyzdoben v době Husova působení jeho traktátem (v roce 1413) a za Jakoubka ze Stříbra dvěma nápisy (asi v roce 1417), dále freskami, z nichž se však nezachovaly ani fragmenty.

U Betlémské kaple je zejména závažné utváření vnitřního prostoru. V některých církevních stávkách do té doby docházelo k redukci presbyterií a někde i k jejich vypuštění – v Praze překvapivě též u klášterního kostela sv. Jiljí a dále původně farního kostela sv. Michala na Starém Městě.⁷ Oba chrámy jsou dokladem dispozice ovlivněné starší uliční sítí nebo zástavbou. Z mimopražských kostelů je možné připomenout např. farní chrám Narození Panny Marie v Domažlicích, u něhož se shledává obdoba v rakouském Tullnu.⁸ Dnešní hlavní loď domažlického kostela s rovným závěrem se vysvětluje shodně s Betlémskou kaplí jako původně dvoulodní plochostopá síň – zde raně gotická, se sloupy řazenými v hlavní ose.⁹

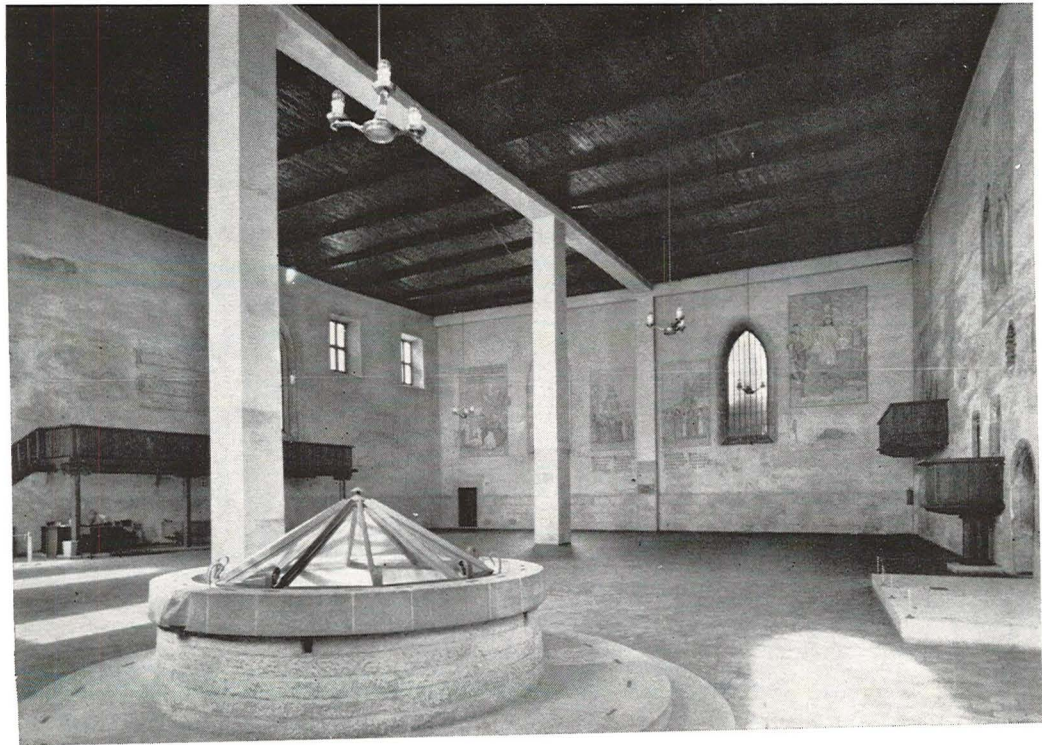
Interiér kaple – pohled od severozápadu

Nelze ani vyloučit možnost, že ve 13. století šlo o trojlodní bazilikální chrám (severní loď dosud zachována) a hlavní loď že vznikla v nynějším rozsahu až při pozdně gotické přestavbě po požáru v roce 1481 s navázáním na obvodové zdivo jižní lodi.¹⁰ Vedle vypuštění presbyteria je třeba u Betlémské kaple poukázat na její šířkový charakter, zdůrazněný hlavním bočním průčelím. Pro uvedené prostorové utváření je nutné kapli, dobovými nepřáteli husitů zvanou „stodola“, hodnotit jako vysloveně kazatelský prostor, vývojově závažný předstupeň protestantských kostelů.¹¹ Budova s plochou 798 m² umožňovala shromáždění tři tisíc návštěvníků, což byla – při uvážení podílu žen, dětí a Němců – významná část tehdejších předpokládaných padesáti tisíc obyvatel Prahy.¹² Oproti malému farnímu kostelu sv. Filipa a Jakuba se novostavba nazývala kaplí pouze z toho důvodu, že zde nebyla fara. Betlémská kaple byla osazována českými kazateli z pražské univerzity.

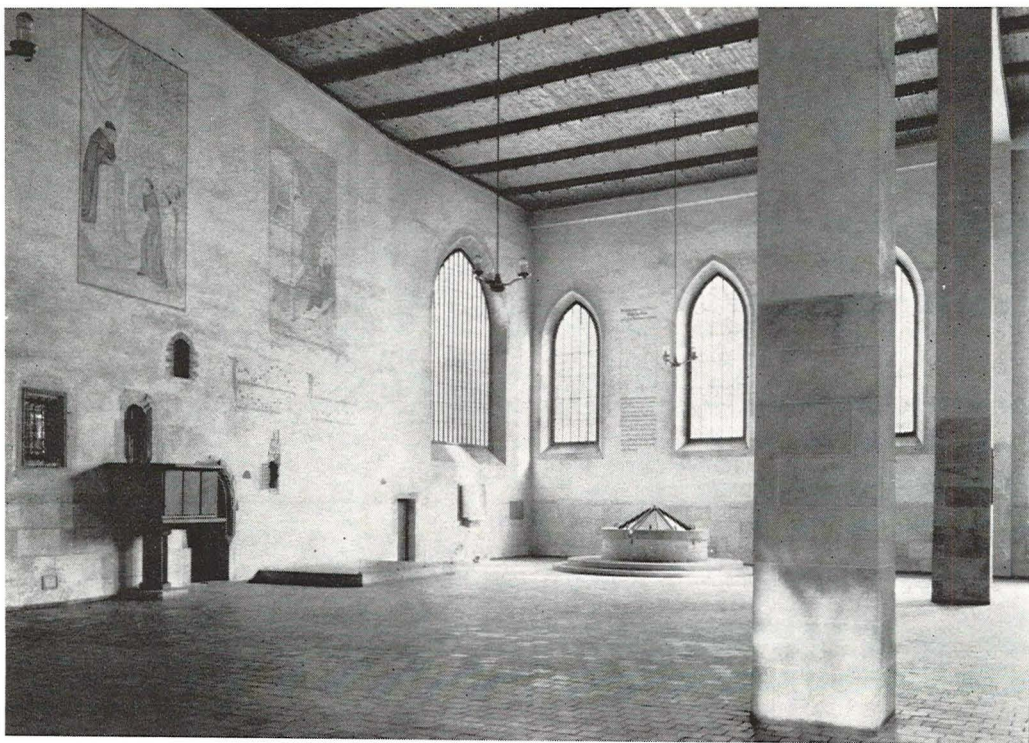
V Betlémské kapli se do roku 1419 vystřídalo několik kazatelů.¹³ V roce 1402 se jako čtvrtý stal kazatelem univerzitní profesor Mistr Jan Hus, který měl ve své činnosti po sedm let podporu krále i arcibiskupa. Později se však dostal do jejich nepřízně a byl vydán rozkaz k uzavření kaple a v roce 1412 dokonce papežský příkaz jejího zboření. Toho roku byla na Husa vyhlášena klatba a Mistr opustil Prahu. V únoru roku 1413 v kapli kázal naposled.

Obnovený interiér Betlémské kaple se studnou v popředí

Dalším kazatelem byl radikální představitel Jakoubek ze Stříbra (až do roku 1429), ale středem husitského hnutí byl v roce 1419 již nový chrám Panny Marie Sněžné. V roce 1446 vyhořel dům kazatele, avšak kaple zůstala naštěstí nedotčena. Její revoluční poslání později ožilo, když zde v roce 1521 kázal významný představitel německé lidové reformace Tomáš Münzer. Budova zůstala dlouhou dobu v původním stavu. V roce 1558 byla na náklady z odkazu svíčnice Alžběty Cvokové provedena významná úprava zaklenutím prostoru do patnácti nových osmibokých sloupů. Ze tří pětic sloupů byly krajní řady přiblíženy k příčným obvodovým stěnám s postupným odstupem směrem k oběma jižním nárožím, čímž se vyrovnával hlavní střední prostor, klenutý síťovými klenbami. Zaklenutí se však projevilo už ve druhé polovině 16. století nepříznivě na obvodovém zdivu, které bylo nutno v roce 1572 zpevnit opěrnými pilíři. Podle smlouvy ze 7. března 1612 odevzdali mistři pražské univerzity spolu s rektorem Janem Campanem Vodňanským kapli Jednotě českých bratří. V jejich rukou však kaple byla jen do roku 1622, kdy ji Ferdinand II. předal jezuitům. Univerzita se tomuto předání bránila a v roce 1638 dosáhla opětovného převzetí kaple. V roce 1661 ji však znovu získali jezuité, kteří zde ve svých rukou soustředili domy čp. 242/I, 241/I, 240/I a 239/I. Ze získaných domů pak zřídili po přemístění veřejného průchodu z ulice

Východní stěna Betlémské kaple s kazatelnou

*Husovo kázání – východní stěna
nad kazatelnou*

Dominikánské do Liliové svatováclavský seminář, který drželi až do zrušení řádu v roce 1773. Vlastní seminář plnil svou funkci ještě deset let, zatímco se Betlémská kaple stala na krátkou dobu filiálním kostelem chrámu sv. Jiljí. Po zrušení církevního využití kaple podal na ni ing. František Leonard Herget technický posudek se závěrem, že její klenutí má v celém rozsahu trhliny a že velký, zřejmě do té doby zachovaný původní krov může v případě požáru ohrožovat blízkou filozofickou fakultu. Při demolici kaple by podle Hergeta bylo možné získat na významném místě stavební dvůr s kolnami a zdravé dříví z krovu stavby.¹⁴ Po vyžádání doplnění Hergetova posudku vydala spojená dvorská kancelář 22. června 1786 dekret se souhlasem k demolici. Kapli koupil sám ing. Herget, který dal strhnout klenbu a zčásti i zdivo jižní a severní obvodové stěny, zatímco obě zbývající zdi byl nucen ponechat, protože podpíraly sousední zástavbu. Na místě kaple zřídil dvě kolny, ale už v roce 1802 byly obě prodány a kolna východní pak byla upravena na malý obytný dům. Tento stav doku-

mentuje ještě Langweilův model Prahy v době po roce 1830. Na místě bývalé kaple byl v letech 1836–37 postaven třípatrový empírový dům se dvěma dvorními křídly s využitím obou příčných obvodových zdí a části zdi severní ve smyslu protokolu magistrátní stavební komise z 27. února 1836, podle něhož jen třetí patro mělo být nově vyzdviženo. Dům byl podsklepen se snížením tělesa studně na úroveň suterénu. Při záměru rekonstrukce kaple byl dům v roce 1949 vybourán.

Velmi náročný návrh na obnovu kaple byl svěřen prof. ak. arch. Jaroslavu Fragnerovi, konstrukční řešení prof. Ing. dr. Bedřichu Hacarovi. Podkladem k němu byl průzkum archeologický a stavebně historický se sondami ve zdivu. Oba prokázaly poměrně dost velkou míru zachování obvodového zdiva a přinesly velmi cenné poznatky. Dále se prof. Fragner ve svém návrhu opíral o závěry ze zhodnocení starších grafických pohledů na kapli. Byly to především městské pohledy od Jana Kozla a Michala Peterleho z roku 1562, Filipa van den Bosche a Jiljího Sadelera z roku 1606, Folperta van Ouden-Allena z roku 1685 a ing. Josefa Daniela Hubera z let 1765–69. Na druhé straně pohledy zachycující menší areál nebo samostatně kapli byly jen ojedinělé; patří k nim cenný plán mlynáře V. Veselého z roku 1729, zatímco znázornění kaple v Pamětech Jeníka z Bratřic, kresba J. Groha i rytina V. Želízka vznikly až po jejím zboření a dokumentačně jsou již méně hodnotné. Staré pohledy měly přinést poznatky k objemovému řešení, zejména způsobu zastřešení kaple, a ke členění jejího hlavního průčelí. Rozmístění oken u obou příčných stěn bylo s jistotou a přesností ověřeno nálezem na místě, členění dvorní stěny naznačovaly výše zmíněné dispoziční plány z let 1661 a 1783. Uvedené zákresy se ale lišily, z čehož bylo lze konstatovat v jistém směru dokumentační přínos jednotlivých pohledů, zároveň však různý možný výklad a někde i vyložené omyly. Tak měla kaple podle některých pohledů jednu sedlovou střechu, podle dalších dvě, sanktusníková vížka byla v druhém případě opět různě situována, hlavní a dvorní průčelí končila štíty nebo valbami obou střech, lišily se záběry postranních vikýřů, počet a rozmístění oken. Nebylo také dostatečně patrné, zda mělo hlavní průčelí pět nebo šest oken. Plán z roku 1661 sice ukazoval šest otvorů, ale otvor na jihozápadní straně bylo možné chápat jako vstupní portál, jak je nepochybně zaznamenán na podrobnějším zaměření z roku 1783. Nakonec se prof. Fragner rozhodl pro členění hlavního průčelí s pěti okny podle Huberova pohledu z let 1765–69. To stále nebyla známa nejcennější dokumentace, tj. Hergetovo zaměření kaple z roku 1785, které bylo bohužel nalezeno ve valdštejnském archivu na mnichovohradištském zámku až po rekonstrukci. Některé rozpory ve starších a pozdějších pohledech bylo možné vysvětlit změnami provedenými během dalšího vývoje – štíty, dokumentované na pohledu z roku 1606, byly později nahrazeny střešními valbami, některá okna byla v dalším zazděna atd. Přesto starší vyobrazení přinesla na jedné straně cenné podklady, na druhé i mnohé problémy, jež musel tvůrčí architekt řešit.

O rekonstrukci Betlémské kaple bylo napsáno, že je „velkým a odvážným činem v ochraně památek, jaký nemá u nás obdoby“.¹⁵ Z ideových důvodů bylo rozhodnuto o její obnově ve stavu z doby Husova působení. Ve vnějším vzhledu měla tedy kaple dostat u hlavního i dvorního průčelí štíty, v interiéru pak původní zastropení trámovým stropem na dva střední pilíře. Nebylo zde také možno vycházet z předválečné konzervační metody v památkové

Cum factus eet ihus annoru duodecim su?

geda i dñe hinc ewm dñe e fies mssum fci ewm leto iocundat
uoz opus e ut ita quid pponeda loquant? desistit uoz mssum
puna qz redeptoris unqua nre pñiceps humilitat dignatqz e
domestiat e hilitate dñe magestat i qua pñ pñat ac pñat
ff equalis ut vidz i carceris eius qñatit ad msona reuota
et pñ cori omz pñatit uia mediatit uñ qñatit curruqz pñat
pñatit omz reuolentis qñatit uos pñatit amoz quatu pñat
pñatit o: qñatit qui tñ pñatit hinc gedat pñatit pñatit

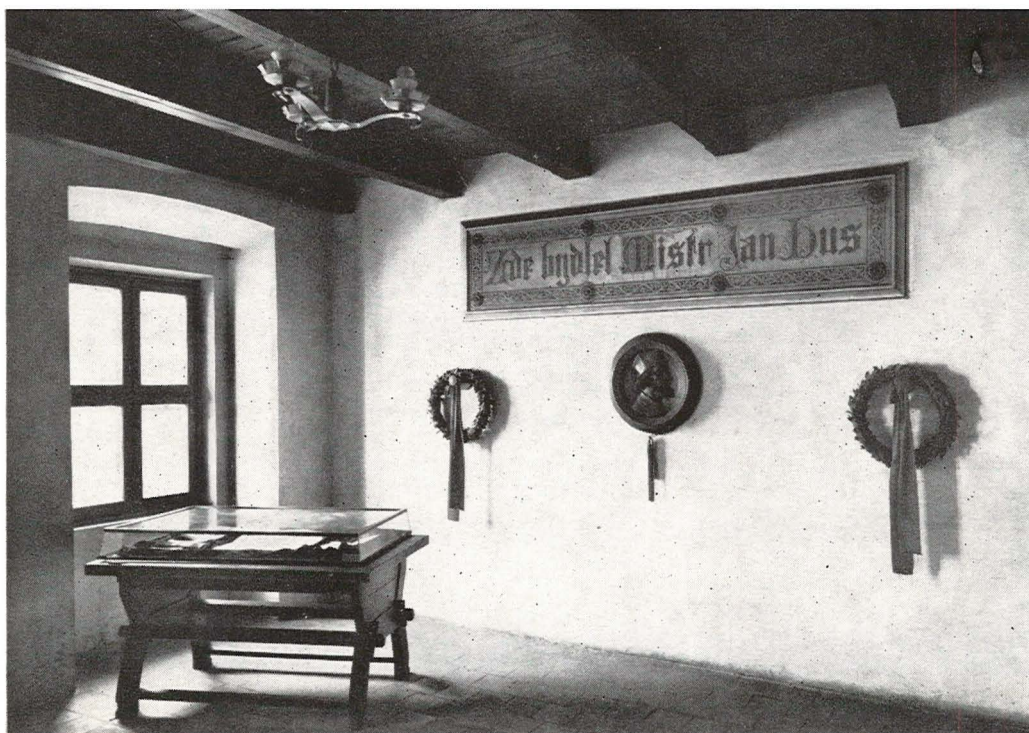
[illegible][illegible][illegible]

7. 6. 28. no. i. v. m. i. l. l. i. s. f. u. n. t. i. s. d. i. s. p. o. s. i. t. i. o. n. e. s. i. n. t. e. r. i. o. r. i. b. u. s. q. u. o. d. d. i. c. t. i. o. n. i. b. u. s. i. n. t. e. n. t. i. s. a. g. g. r. a. v. i. s. i. l. l. u. d. e. n. t. i. b. u. s. i. n. c. o. n. s. p. i. c. u. e. n. t. i. b. u. s. n. o. n. s. u. n. t. a. p. t. i. h. e. c. m. a. l. i. t. e. r. d. i. c. t. i. o. n. i. b. u. s.

[illegible]

pěči – ostatně při tehdy prováděné obnově mnohých evropských památek poničených válkou zůstávalo často méně původní podstaty, než tomu bylo u Betlémské kaple po jejím poboření v letech 1786 a 1836, i když zde chyběla její podstatná část, hlavní průčelí. Prof. Fragner uplatnil při obnově své teoretické zásady, podle nichž respektoval dochované historické části, chybějící pak doplňoval v novodobém pojetí s použitím moderní konstrukce (krov však byl dřevěný). Šlo zejména o tři problémy – objemové řešení, členění hlavního průčelí a obnovu interiéru. V objemovém řešení úspěšně revokoval původní stav, když správně odhadl výšku obou krovů a vystihl architektonicky závažné utváření sanktusníkové vížky. Pozoruhodné je také Fragnerovo pojetí hlavního průčelí, které bylo možno po dodatečném nálezu Hergetova zaměření porovnat s původním stavem. Toto zaměření ukázalo, že i západní část měla jako východní tři okna, že tedy průčelí bylo v zásadě symetrické – nad vstupním portálem bylo umístěno další okno. Hergetův plán ukazuje ještě více, především původní okenní kružby s trojlistem ve vrcholu. Přesto ani tento plán není zcela přesný – okrajová okna i jižní vstupní portál byly poněkud oddáleny od nároží, plán zachycuje okna v různé šíři a ani jejich poloha a proporce nejsou na něm přesvědčivé. Asymetričnost Fragnerova řešení hlavního průčelí

Husova světnice v prvním patře kazatelova domu

zdůrazňují též dva úzké opěrné pilíře. Asymetrie byla ovšem v historii častá, takže zdejší řešení nabývá na starém vzhledu (a zároveň se liší od schematických puristických úprav 19. století), i když tu nejsou žádné překážky pro případné pozdější prolomení krajního jihozápadního okna nad vstupním portálem podle původního stavu. Ostění nových oken byla provedena jako pravoúhle ústupková z pískovce, zatímco při průzkumu byl na nalezených fragmentech zjištěn odlišný stav jejich profilace i materiálu (opuka). Velmi zdařilé je členění nových štítů, moderním způsobem připomínající gotické panelování štítů původních.

Samostatným, velkým úkolem bylo rovněž pojetí interiéru kaple. Charakteru historické původnosti prospěly obnova prostoru v dřívějších dimenzích s jeho zastropením a restituované, někdy i dobou poškozené portály a okna, v nichž ovšem nebyly obnoveny kružby. Zato z původní výzdoby se mnoho nezachovalo – byly obnoveny a stylově doplněny všechny tři nápisy ze začátku 15. století, které mistrně rozluštil prof. B. Ryba. Dále byly vyrobeny přibližné kopie nezachovaných částí – kazatelny, Křížovy oratoře a západní zpěvácké kruchty. Ve starých zprávách uváděné fresky nahradily malby zvětšené z originálů v Jenském rukopise, kronice Oldřicha z Richenthalu a Velislavově bibli, jak je na stěny přenesl kolektiv posluchačů Akademie výtvarných umění za vedení prof. V. Sychry a B. Slánského. Výzdobu kaple dále obohatily texty husitských písní z Jistebnického kancionálu a pamětní desky M. Jana Husa, tři mládenců slátých v roce 1412 pro odpor proti odpustkům a dále deska připomínající zásluhu prof. Zdeňka Nejedlého o obnovu kaple. Bohužel nebyla při obnově přesně respektována výška kaple ověřená při nálezu kaps trámů (10,65 m nad vnitřní dlažbou) – prostor byl zvýšen asi o 50 cm. Oba sloupy byly provedeny v železobetonu, po stranách byly vsazeny rámy s provázáním v mohutném průvlaku nad sloupy a ve věnci nad obvodovými stěnami. Vlastní strop prof. Fragner vhodně volil jako dřevěný trámový, i když proti původnímu stavu se subtilním profilem trámů. Celý prostor kaple byl vydlážděn (zbytky staré dlažby byly nalezeny), místo původního oltáře bylo vyznačeno stupínkem a v jejím interiéru se po zvýšení zdíva opět uplatnila studna, umístěná na dvou stupních. Archeologické nálezy z podzemí kaple jsou zpřístupněny v jejím suterénu překrytém železobetonovým stropem. – Stejně velická pozornost byla věnována domu kazatelů, kde byla v mázhausu nalezena původní valounová dlažba a kde památku Husova působení připomíná ve světnici v prvním patře pamětní deska s medailónem z roku 1869, obě přenesené z domu čp. 351/I, stejně jako byl z tohoto domu na původní místo navrácen výše uvedený gotický portál. Dále byla pietně restaurována gotická Nazaretská kolej s románským sklepem a řadou starých portálů a oken.

Restituce Betlémské kaple je velmi významným příspěvkem k postupům obnovovacích prací, kde byla ověřena metoda vědecké rekonstrukce.¹⁶ Ta se zásadně liší od puristických postupů v 19. století, při nichž nebyly jen odstraňovány výtvarné projevy pozdějších období, ale kdy památka byla dotvářena v původním slohu a někdy ještě stylově „obohacována“. Po dokončení rekonstrukce Betlémské kaple, slavnostně odevzdané veřejnosti 5. července 1954, ožila opět stavba pro český národ i vývoj revolučního hnutí velmi významná, právem v roce 1962 prohlášená za národní kulturní památku.

Poznámky

- 1 Palacký, F.: Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, díl III., Praha 1850–1851; Tomek, V. V.: Dějepis města Prahy, díl III. a IV., Praha 1875 a 1879; Teige, J.: Základy starého místopisu Pražského I–II, Praha 1910, 1915.
- 2 Kubiček, A.: Betlémská kaple, 2. vyd., Praha 1960, s. 8.
- 3 Vojtišek, V.: O konci kaple Betlémské, Topičův sborník II., 1914–1915, s. 482–486.
- 4 Kubiček, A.: I c., s. 17–18.
- 5 Bartoš, F. M. – Kubiček, A.: Betlémská kaple, Praha 1920; sborník Betlémské kaple, o jejích dějinách a zachovaných zbytcích, Praha 1922; Wirth, Zd.: O nálezech v Betlémské kapli, Památky archeologické, Praha 1922; aj.
- 6 A. Kubiček poukazuje na shodnost profilace ostění lomeně ukončených oken na straně severní i východní a naopak odlišné profilování hrotitého okna na straně západní, jež považuje – stejně jako Zd. Wirth – za pozdější. – Kubiček, A.: I c., s. 54.
- 7 Květ, J.: Betlémská kaple, čas. Československo, roč. V (1950), č. 9.
- 8 Wagner, J.: Domažlice, Paměť měst, Praha 1975, s. 35.
- 9 viz pozn. č. 8.; Umělecké památky Čech I, Praha 1977, s. 313.
- 10 Teprve hloubkový průzkum se sondami ve zdivu může s konečnou platností určit původní raně gotický stav domazlického chrámu, z něhož se zachovala severní boční loď, západní průčelí s ústupkovým portálem a jižní stěna rovněž s raně gotickým portálem. Pro výklad původní stavby jako trojlodní baziliky mluví skutečnost, že západní ani severní průčelí nemají (na rozdíl od východní a jižní strany dnešní hlavní lodi) opěrný systém. Zjištění původního stavu je v této souvislosti závažné proto, že dnešní hlavní loď, do jisté míry analogická s Betlémskou kaplí, je tak ve zdivu buď o století starší, anebo naopak téměř o století mladší. Jinak se nad dnešní barokní klenbou hlavní lodi zachovaly fragmenty hrotitých oken a čelní oblouky pozdně gotických kleneb trojlodní haly.
- 11 Piff, A.: Dynamické ilúzie v barokovej architektúre, Technický sborník, roč. 1950, Bratislava 1950, s. 107 až 108.
- 12 Kubiček, A.: I. c., s. 49.
- 13 Prvními kazateli byli zde Jan Protiva z Nové Vsi, Štěpán z Kolína, Jan Štěkna a Jan Hus. – Tomek, V. V.: Dějepis města Prahy, díl III., s. 425–433.
- 14 Kubiček, A.: I. c., s. 30.
- 15 Kubiček, A.: Stará Praha v nové kráse, Praha 1957, s. 12.
- 16 Při praktickém uplatnění metody vědecké rekonstrukce zůstává ovšem určitá škála možné míry doplnění nalezených původních fragmentů a naopak použití novodobých prvků.